

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

LEGAL PROVIDING AND PROBLEMS OF PROTECTION OF RIGHTS FOR PERFORMERS OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY IN UKRAINE

Леонтєва Л.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

У статті розкрито та проаналізовано процес державного регулювання та проблеми захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні на основі чинного законодавства. Таким чином, у сучасному суспільстві держава в особі державних органів здійснює важливі повноваження, що впливають на суб'єктів підприємницької діяльності. Існує багато засобів, що використовуються державою безпосередньо або опосередковано, щоб впливати на суб'єктів підприємництва.

Ключові слова: суб'єкти підприємницької діяльності, господарський суд, господарська діяльність.

В статье раскрыт и проанализирован процесс государственного регулирования и проблемы защиты прав субъектов предпринимательской деятельности в Украине на основе действующего законодательства. Таким образом, в современном обществе государство в лице государственных органов осуществляет важные полномочия, которые влияют на предпринимательскую деятельность субъектов. Существует много методов, которые используются государством непосредственно или опосредствовано, чтобы влиять на субъектов предпринимательства.

Ключевые слова: субъекты предпринимательской деятельности, хозяйственный суд, хозяйственная деятельность.

In the article the process of government control and problem of protection of rights for the performers of entrepreneurial activities is exposed and analysed on the basis of Ukraine's current legislation. Thus, in modern society the state in the person of public organs carries out important plenary powers that influence on the performers of entrepreneurial activities. There are many facilities that is used by the state directly or mediated, to influence on business entities.

Key words: performers of entrepreneurial activities, economic court, economic activity.

Постановка проблеми. Незважаючи на інтенсивний і в цілому прогресивний розвиток законодавства, що регулює діяльність господарюючих суб'єктів, необхідно констатувати: на сьогодні існує безліч відносин у сфері підприємництва, які не врегульовані законом, або регулятивний вплив яких є досить слабким через велику кількість підзаконних нормативно-правових актів, що знижує ефективність правового впливу на підприємницьку діяльність, а часта зміна законодавства викликана його невисоким рівнем, неправильним співвідношенням законів і підзаконних актів, відсутністю гнучкості та належного регулятивного потенціалу. У теперішньому законодавстві не чітко визначені поняття підприємництва, законне та незаконне підприємництво, що призводить до проблем із контролем та регулюванням цього виду господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць та досліджень показав, що проблема правового забезпечення державного регулювання чітко не окреслює поняття підприємництва в законодавчій сфері. В наукових працях стосовно даної теми вирішені не всі питання. Проблеми захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності досліджувались у наукових працях відомих вітчизняних та зарубіжних науковців: В.К. Мамутова, А.Г. Бобкової, І.В. Голованя, С.М. Грудницької, В.В. Лаптева, В.С.Мартемьянова, О.В. Олейник, В.Ф.Опришка, І.Г.Побірченка та інших.

Невирішені складові загальної проблеми. Закон не конкретизує зміст окремих сутнісних ознак

підприємництва, зокрема таких, як систематичність, інноваційність та професійність, та не характеризує види підприємницької діяльності, що створює проблеми у регулюванні діяльністю підприємств. На сучасному етапі розвитку української державності законодавство, яке регулює підприємницьку діяльність, недостатньо забезпечує поєднання свободи підприємництва і конкуренції з належним захистом прав суб'єктів підприємницької діяльності. Саме це, в свою чергу, зумовлює необхідність звернення останніх до господарського суду для того, щоб захистити свої порушені права та для оспорювання охоронюваних законом інтересів, тому питання захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в господарському суді на сучасному етапі є особливо актуальним і практично значимим. Крім того, у більшості угод, котрі укладаються організаціями України з організаціями інших країн, передбачається арбітражний порядок вирішення спору.

Формулювання цілей статті. Захист прав суб'єктів підприємницької діяльності регулюється і гарантується нормами цивільного і господарського права. Однак законодавча база в окремих, або спірних питаннях не дає повних відповідей для винесення обґрунтованих законних рішень. Слабкість і недосконалість правового захисту підприємництва, нерегульованість багатьох його аспектів, неузгодженість нормативних актів негативно впливають на ефективність підприємництва в Україні.

Викладення основного матеріалу. Підприємництво є одним з найважливіших чинників соціально-

економічного прогресу сучасного суспільства. Тому розвиток підприємництва розглядається як вирішення соціально-економічних проблем і суперечностей перехідної економіки України. Щоб досягти цього розвитку, необхідно вміло регулювати державними установами процес ведення підприємницької діяльності.

Право на заняття підприємницькою діяльністю є правом, закріпленим на рівні Конституції України. Разом з тим на практиці досить складно інколи відрізнити законне та незаконне підприємництво, складнощі досі виникають з відмежуванням підприємницької діяльності від інших видів діяльності. Також існують недоліки в відокремленні одноразових цивільно-правових угод від окремих підприємницьких дій, наслідком чого, у свою чергу, є неправомірне застосування податкового і кримінального законодавства.

Це пов'язано, перш за все, з законодавчою невизначеністю окремих понять. Легальне визначення підприємництва міститься в Господарському кодексі України, де зазначено, що підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [1, с. 2].

Проте, незважаючи на існування легальної дефініції підприємництва, закон не конкретизує зміст окремих сутнісних ознак підприємництва, зокрема таких, як систематичність, інноваційність та професійність. Невизначеність як ознак, так і видів підприємницької діяльності, яким не приділяє достатню увагу жодний нормативно-правовий акт держави, є неприпустимим фактом законодавчої системи України, який слід усунути в майбутньому, а тому об'єктивно необхідним є подальше удосконалення підприємницького законодавства як складової забезпечення ефективного застосування правових норм, усунення прогалин і суперечностей правового регулювання.

Державне регулювання підприємництва має потребу в належному рівні правового забезпечення. В останні роки прийнята значна кількість нормативно-правових актів, що встановлюють правову основу державного регулювання підприємництва. Центральним у системі цих актів є Господарський кодекс України, розділ 2 якого визначає основні напрями та форми участі держави і місцевого самоврядування у сфері господарювання, у тому числі засоби державного регулювання господарської діяльності [1, ст. 12], державний контроль та нагляд за господарською діяльністю [1, ст. 19], особливості управління господарською діяльністю у державному секторі економіки [1, ст. 22].

Держава впливає на підприємницьку діяльність багатьма засобами – за допомогою планування, стимулювання наукових досліджень, виробництва, маркетингу. Особливості державного регулювання суб'єкта підприємницької діяльності залежать від конкретної сфери підприємництва, розміру суб'єкта підприємництва, його місцезнаходження, типу продукції, що випускається, характеристик ринку, де діє підприємець.

При аналізі державного регулювання підприємницької діяльності необхідно враховувати відмінності між суб'єктами підприємництва, оскільки система підприємництва не є уніфікованою структурою. Поряд з великими юридичними особами є також безліч середніх і малих підприємств. Деякі суб'єкти здійснюють підприємницьку діяльність тільки в межах України, у той час як інші здійснюють і зовнішньоекономічну діяльність. Одні суб'єкти функціонують у сфері послуг, а інші – у сфері виробництва. Таким чином, існують значні відмінності суб'єктів підприємницької діяльності, що обумовлюють застосування різних методів державного регулювання.

Жоден суб'єкт підприємницької діяльності (великий, середній чи малий) не може функціонувати без дотримання різноманітних правил і обмежень, установлених державою. Функціонування підприємницьких структур є предметом державного впливу, нагляду і контролю. Ступінь державного впливу на діяльність підприємців зростає багаторазово, якщо суб'єкт функціонує в зовнішньоекономічних відносинах.

Основний засіб, за допомогою якого держава здійснює регулювання в сфері підприємництва, – це видання нормативно-правових актів, які регулюють діяльність підприємців.

Господарський кодекс є стержневим актом у системі господарського законодавства, що забезпечує державне регулювання підприємницької діяльності. У цій сфері в останні роки створений цілий блок господарського законодавства України, що включає Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Закони України: «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [2], «Про захист економічної конкуренції» [3], «Про захист від недобросовісної конкуренції» [4], «Про рекламу» [5].

Інститут захисту прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності має деякі особливості й специфіку. Відповідно до Господарського кодексу України, під захистом розуміють сукупність способів (заходів), які застосовуються до порушників господарських правовідносин. У матеріально-правовому розумінні це – норми господарського права, що визначають форми, способи і терміни відновлення порушених прав та інтересів, а також огороження їх від порушень у майбутньому. Процесуально-правове значення це – діяльність, за допомогою якої досягається необхідний ефект щодо реалізації прав і обов'язків: відновлення можливості учасника відносин діяти в межах його правосуб'єктності; володіти, користуватися, розпоряджатися майном; вступати у відносини і реалізовувати права, що впливають з них тощо.

Захист господарюючих суб'єктів від неправомірного втручання в їх господарську діяльність третіх осіб має конституційну основу. Відповідно до ст. 42 Конституції України, право на не заборонену законом підприємницьку діяльність, що є різновидом господарської, є конституційним правом людини і громадянина [6]. Саме ця стаття визначає і обов'язок держави захищати права споживачів, здійснювати

контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяти діяльності громадських організацій споживачів. Зауважимо, що суб'єкт господарювання будує свої стосунки з органами влади та споживачами на засадах законності. Тобто виконує свої права та обов'язки в межах закону, ігноруючи при цьому протиправні вимоги третіх осіб. Відповідно до ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Зі змісту цієї статті слідує, що судовому захисту підлягають будь-які права й інтереси суб'єктів господарської діяльності незалежно від рівня нормативно-правового акта, у якому вони закріплені. Конституційне право кожного на судовий захист означає, що «будь-яка особа може подати скаргу про порушення його прав і свобод у відповідний суд, а останній зобов'язаний її прийняти, розглянути по суті і винести законне і обгрунтоване рішення». Забезпечення захисту гарантованих Конституцією України та законами прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави є завданням правосуддя, що здійснюється судами усіх гілок судової влади відповідно до ст. 2 Закону України «Про судоустрій України» [7].

Відповідно до ст. 56 Конституції України, кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень. Підприємець має право на відшкодування відповідним державним органом заподіяних йому збитків, яке може бути реалізовано в судовому порядку.

До способів (механізмів) захисту прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності відносять цивільно-правовий захист, кримінально-правовий, адміністративно-правовий, нотаріальний захист та захист прав підприємців при їх порушенні незаконними актами державних органів.

Розглядаючи цивільно-правові засоби захисту прав підприємців, слід звернутися до ст. 6 Цивільного кодексу України, яка поширюється на правовідносини у сфері підприємництва [8]. В ній зазначається, що захист цивільних прав здійснюється в установленому порядку судом шляхом: визнання цих прав; відновлення становища, яке існувало до порушення права, і припинення дій, які порушують право; компенсації моральної шкоди; припинення або зміни

правовідношення; стягнення з особи, яка порушила право, завданих збитків, та іншими засобами, передбаченими законом.

Кримінально-правовий захист у сфері підприємницької діяльності полягає у встановленні відповідальності за порушення прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності. Розглядаючи цей вид захисту, можна виділити захист від незаконного втручання державних органів та посадових осіб у підприємницьку діяльність (зокрема, ст. ст. 206, 364, 365 Кримінального кодексу України); захист від порушень організаційного характеру (ст. ст. 202, 203, 205, 228 Кримінального кодексу України); захист від порушень виробничо-господарського характеру (ст. ст. 225, 227 Кримінального кодексу України); захист від фінансових порушень (ст. ст. 218-222 Кримінального кодексу України) та інші види захисту [9].

Адміністративно-правовий захист у сфері підприємництва охоплює не тільки відповідальність за порушення прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності (Кодекс України про адміністративні правопорушення), але й встановлює процедуру відомчої захисту (розгляд і вирішення заяв, скарг та інших документів органами виконавчої влади в порядку підлеглості).

Нотаріальний захист суб'єктів полягає в тому, що нотаріус, посвідчуючи угоди, засвідчуючи правильність копій, накладаючи заборону відчуження майна, вчиняючи інші нотаріальні дії відповідно до Закону України від 2 вересня 1993 р. «Про нотаріат», тим самим опосередковано сприяє фізичним та юридичним особам – суб'єктам підприємницької діяльності у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснює права й обов'язки, попереджає про наслідки нотаріальних дій, що вчиняються, для того, щоб юридична необізнаність не могла їм зашкодити.

Висновки. Для правового забезпечення ефективного державного регулювання підприємницької діяльності необхідно визначити збалансоване співвідношення правових стимулів та обмежень в тих чи інших сферах підприємництва, охарактеризувати поняття законного та незаконного підприємництва та визначити в законодавчій сфері види і ознаки підприємницької діяльності. Право на підприємницьку діяльність включає можливість захисту від неправомірних дій як інших підприємців, так і з боку держави в особі її органів. Одним з важливих і поширених засобів захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності є визнання судом або арбітражним судом виданого державним чи іншим органом незаконного акта недійсним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про Ліцензування Певних Видів Господарської Діяльності» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 36, ст.299
3. Закон України «Про захист економічної конкуренції» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 12, ст.64
4. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N 36, ст.164
5. Закон України «Про рекламу» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N 39, ст. 181
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-В // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

7. Про судоустрій: Закон України від 07.02.2002 р. № 3018 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon1.rada.gov.ua>.
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16. 01. 2002 р. № 435 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon1.rada.gov.ua>
9. Кримінально – процесуальний кодекс України від 28.12.60 № 1003 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon1.rada.gov.ua>.